

GEDEHAMSE (HVEPSE)

Gedehamse kaldes ofte for hvepse, men gedehams er en mere konkret betegnelse. Hveps - bruges nemlig også om en del andre insekter f.eks. gravehvepse, snyltehvepse og træhvepse. Vi har her i landet 7 forskellige arter af gedehamse. De ligner hinanden en del og er med deres sort-gule tegninger og karakteristiske kropsform lette at kende.

Foto: SSL

Gedehams; størrelse 12-14 mm

Hos den store gedehams *Vespa crabro* bliver arbejderne op til 2,5 cm lange, mens de hos de mindre og mere almindelige arter er ca. 12-14 mm.

Gedehamsesamfundet består af dronninger, hanner og arbejdere. I et fælles bo. Arbejderne er hunner med uudviklede kønsorganer. Bagkroppen ender hos dronningen og arbejderne i en brod, der står i forbindelse med en giftkirtel, der benyttes som våben.

Biologi

Gedehamsesamfundene er på vore breddegrader et-årige. De går hvert efterår til grunde. Det er kun nogle befrugtede dronninger fra hvert bo, der overvintrer. De må det følgende forår starte på en frisk. Boet benyttes således kun én sæson.

Boet er oftest kugleformet og er bygget af et karakteristisk papiragtigt materiale. Gedehamsene fremstiller selv dette materiale af afraspede træfibre, som de sammentygger med spyt. Træet får de ved at gnave af gamle stolper, udgåede grene osv. Boets placering afhænger i nogen grad af arten. Nogle arter foretrækker hulheder i jorden, som f.eks. gamle muse-reder eller muldvarpegange, som de øvrigt selv udvider. Andre bygger mere eller mindre frit i buske, hule træer, under tagudhæng eller på lofter – variationerne er utallige.

Foto: SSL

Gedehams ved indgangshullet til boet

Dronningerne kommer normalt frem fra vinterdvalen midt i april og går så, hver for sig, i gang med at finde et passende sted til det nye bo. Hver dronning bygger sit eget bo. Det er kuglerundt, på størrelse med en valnød og indeholder 10-20 celler til yngel. Dronningen passer selv det første kuld larver, men når de efter en månedstid er kommet på vingerne, koncentrerer hun sig om æglægningen. De nye arbejdere tager sig af at bygge boet større, pusle om larverne og hente føde. Larverne fodres overvejende med fluer og andre flyvende insekter, men også med kød fra ådsler.

De voksne lever mest af sukker i form af blomsterhoning, bladluseekskrementer og lignende søde sager.

Boet vokser sommeren igennem og kulminerer i august, hvor det kan indeholde flere tusinde individer og være større end en fodbold. Hen på højsommeren bygges der et antal større larveceller, og her opfostres de nye dronninger og hannerne. De flyver ud på bryllupsflugt, hvorefter hannerne dør. De nye befrugtede dronninger opsøger beskyttede steder for at overvintrere. De vil aldrig overvintrere i det gamle bo, men f.eks. i et jordhul, i et hult træ eller i en krog på et loft. Der kan komme nogle hundrede dronninger fra hvert bo.

Hen på efteråret går pasningen af larverne i stå, ofte bliver de ligefrem kastet ud eller ædt af arbejderne, som fra nu af lever en drivertilværelse, indtil frosten tager dem.

Skade

Gedehamse er mere et irritationsmoment end egentlige skadedyr. De kan dog være en alvorlig plage i bager- og frugtforretninger sidst på sommeren og kan direkte ødelægge såvel brød som frugt ved at gnave i det. Også i frugtplantager kan megen moden frugt ødelægges af dem. Gedehamse kan gøre nogen skade ved at fange honningbier og udplyndre svage bistader. I private husholdninger er det især i syltetiden, og når der spises søde sager i haven, at man mærker dem. Når genen er størst sidst på sommeren, skyldes det, dels at individantallet er stadigt stigende, dels at arbejderne giver efter for deres hang til søde sager, når de ophører med at passe larverne. Da gedehamse også kommer på ådsler, i skraldespande og lignende steder, er de, på samme måde som fluer, mulige smittespredere.

Gedehamse er også nyttige dyr, idet individerne i et hvepsebo dagligt vil fortære mange voksne fluer og forskellige skadelige sommerfuglelarver.

Gedehamsestik

Gedehamsenes gift er beslægtet med slangegift, og stikket kan som bekendt være ret smertefuldt. Det er kun sjældent farligt, da det jo er uhyre små mængder gift, der er tale om. I de tilfælde, hvor folk bliver alvorligt syge af gedehamsestik, skyldes det, at vedkommende er overfølsom over for et eller flere af de stoffer, der indgår i giften. Også stik i mund eller hals kan give komplikationer, da slimhinderne kan svulme voldsomt op, så der kan blive åndedrætsbesvær. Et almindeligt ukompliceret stik kan behandles med lokalbedøvende liniment eller salve, der fås i håndkøb. Bliver den stukne person bleg og føler sig utilpas med svimmelhed, kvalme osv., bør man straks søge lægehjælp.

Bekæmpelse

Da gedehamse også er nyttige dyr og en del af vores natur, skal man kun overveje bekæmpelse i de tilfælde, hvor de er direkte generende. En bekæmpelse af gedehamsene i oktober vil ofte være meningsløs, da boet går til grunde om efteråret.

En gedehamseplage må bekæmpes ved, at man finder boet - hvad der naturligvis kan være lettere sagt end gjort - og får det uskadeliggjort. Det er bedst at foretage behandlingen om aftenen. Så er alle dyrene hjemme, og der er nogenlunde ro i lejren. Gedehamsene er ikke så aggressive i mørke (dette gælder ikke den store gedehams) og ved de lave aftentemperaturer.

Et frithængende bo kan uskadeliggøres ved, at man sprøjter det, nedefra og direkte op i indgangshullet, med en insektspray beregnet til bekæmpelse af flyvende insekter. Det lammer meget hurtigt gedehamsene, og boet kan efter ca. 10-15 minutter eventuelt fjernes.

Befinder boet sig skjult f.eks. under tagudhæng, i muren eller i jorden, vil det mest effektive være at pudre på det sted, hvor gedehamsene flyver ind og ud. Gedehamsene vil så transportere det giftige pudde med ind i boet. Denne behandling skal som oftest gentages nogle aftener i træk. Sidder boet i forbindelse med en udluftningskanal til en emhætte, skal man passe på, at det anvendte insektpudde ikke spredes til køkkenet.

Prøv aldrig at lukke for indgangen til boet, idet dyrene så blot vil finde andre ind- og udgange, og det kan typisk være gennem stuerne, hvis boet f.eks. sidder i en hulmur, under taget eller i en udluftningskanal.

Er man om sommeren ofte generet af gedehamse, der har deres bo i eller tæt ved huset, kan man om foråret holde øje med, om en dronning er gået i gang med at bygge et nyt bo. Det er nemmere at fjerne et gedehamsebo, der endnu ikke er ret stort. Har gedehamsene været på lofter, i udluftningskanaler eller i hulmure, er det vigtigt inden næste forår at få lukket adgangen til disse steder. Det vil forhindre den nye generation af dronninger i at komme ind og starte et nyt bo.

Flasker indeholdende f.eks. saftevand eller sukkervand kan hænges op på steder, hvor man er generet af gedehamsene. Det vil lokke dem ned i flaskerne, hvor de drukner. Fælder specielt fremstillet til dette formål kan også købes.

Lysfælder, som tiltrækker gedehamse med ultraviolet lys og fanger eller dræber dem, kan være effektive f.eks. i bagerforretninger eller fødevarerirksomheder.

Boet kan uden risiko fjernes om vinteren, men gedehamsene vil aldrig bruge det samme bo flere gange.

Ved meget store gedehamseboer, og hvis der er tale om den store gedehams, bør man udvise stor forsigtighed og eventuelt overlade bekæmpelsen til en professionel skadedyrsbekæmper.